

130 GODINA OD DONOŠENJA OPŠTEG IMOVINSKOG ZAKONIKA

Čedomir Bogićević

In this paper the author deals with the chronology of drafting the General Property Code and mentions observations of Valtazar Bogišić and Prince Nikola and intellectuals who cooperated in the realisation of this project.

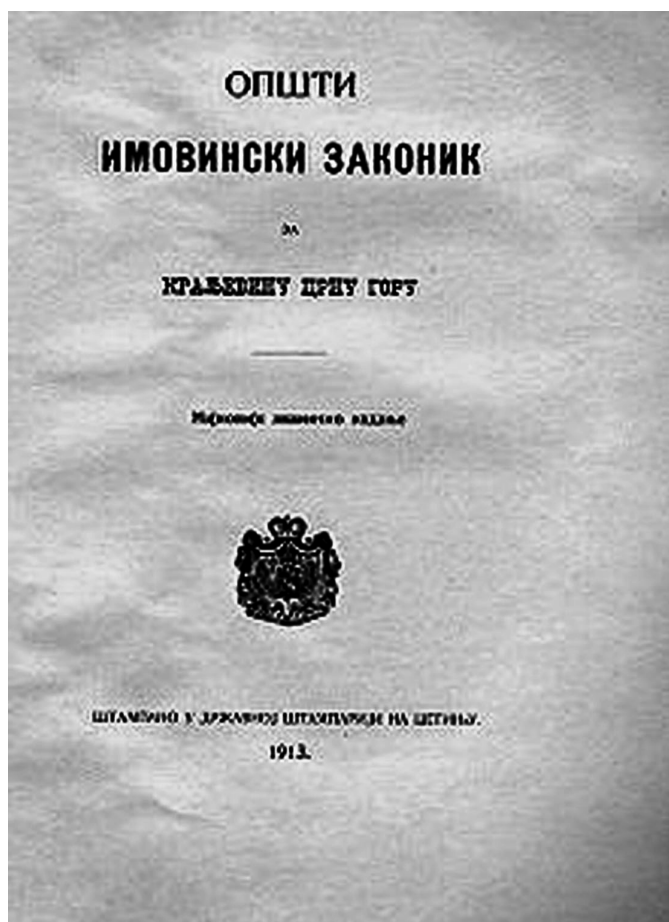
Opšti imovinski zakonik, za Knjaževinu Crnu Goru, „postavljen“ je (donijet, usvojen, dekretom vladara snabdijeven) 25. 03. 1888. g, „proglašen“ (obnarodovan nakon objavljenja u službenim novinama) 26. 04. 1888. g, a „na snagu stupio“ 01. 07. 1888. g.

Za izradu Prijedloga Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru, Knjaz Nikola I Petrović formirao je, po prijedlogu dr V. Bogišića, na početku rada po tom projektu, Odbor za pregledanje i pretresanje cijele osnove Zakonika, u koji su ušli dr Valtazar Bogišić (1834-1908) doktor filosofije (Giesn, 1862) i doktor pravnih nauka (Beč, 1864), profesor

slovenskih prava na Univerzitetu u Odesi, kao predsjednik Odbora, ili kako ga je Bogišić nazivao „zakonotvorne Komisije“, i članovi Velikosudije, članovi Velikog Suda: serdar i senator Jagoš Blažov Radović (1847–1919) iz Martinića (Bjelopavlići), Vojvoda Đuro Matanović (1825–1900), Čeklići (Katunska nahija) i vojvoda Gavro Vuković (1852–1928), koji je svršio pravne nauke na Velikoj školi u Beogradu 1883, sekretar crnogorskog senata, ministar inostranih djela i predsjednik Državnog savjeta. Pisari (zapisničari) bili su: za prvo čitanje – Nešo Zeković, a za drugo – Simo Martinović.

Prvo čitanje obavljeno je u tri navrata, na Njegušima i Cetinju, tokom 1881/1882. g, *Drugo čitanje* na Cetinju od 10. 07. do 26. 09. 1885. g, kojem je pored članova Odbora prisustvoao i učestvovao u raspravi i knjaz Nikola, vojvoda gospodin Božo Petrović, vojvoda Stanko Radonjić i princ Petar Petrović, dok je *Treće čitanje* obavljeno na Rijeci Crnojevića od 02. do 11. decembra 1885. g.

Prilikom proglašenja (obnarodovanja) Opšteg imovinskog Zakonika, na Cetinju, pred Biljardom, na velikoj i svečanoj manifestaciji crnogorskog naroda 26. 04. 1888. g, crnogorski knjaz i gospodar Nikola I, pored ostalog izrazio je javnu zahvalnost dr Bogišiću „čovjeku koji umljem svojim svijetli ne samo među prvim sinovima našeg naroda na jugu slavjanskom, nego svijetli i u redovima prvaka svjetske obrazovanosti“, ali i javno priznanje „svim onim ljudima, članovima Velikog Suda našega koji su svojim bogatim mnogogodišnjim iskustvom, svojim poznavanjem običaja, navika i naravi naroda našeg, svojim u praktici stečenim neposrednim opažanjem svega što se na pravosudnu struku odnosi, znatno pripomogli tvorcu ovog našeg građanskog zakonika da mu djelo dobro pođe za rukom“. (*Glas Crnogorca*, broj 18, 01. 05. 1888)

Sam doktor Bogišić o radu navedenih članova Odbora, kazao je: „Radović (rodом iz Bjelopavlića), kao sin vojvode i pismen, predstavlja čovjeka bliska narodu, a što se tiče znanja i pogleda, on se može ravnati s bilo kojim Crnogorcem po prirodnoj bistrini. Vojvoda Matanović (iz Katunske nahije), iskusni 70-ogodišnji starac, poznaje ne samo svu Crnu Goru, nego njene običaje i potrebe, ali je i čovjek koji je upoznat s evropskom

stvarnošću. On je i član Državnog savjeta. Vuković (iz Vasojevića) je sin vojvode velikog plemena Vasojevića, koji je završio pravo u Beogradu i do imenovanja za člana Velikog suda nekoliko godina je bio njegov sekretar.“

Nadalje, doktor Bogišić, opisujući klimu povjerenja u radu članova Odbora, navodi da mu je knjaz Nikola „dao potpunu disciplinarnu vlast nad članovima...Bilo je slučajeva da ministar pravde i predsjednik Državnog Savjeta i istovremeno predsjednik Velikog Suda, gospodin – vojvoda Božo Petrović, pozove tokom naših zasjedanja ovoga ili onoga člana u Sud, za rješavanje kakvog posla, ne želeći da prekidam diskusiju i raspravu, ja ih obično nijesam puštao, a oni su svesrdno ostajali do kraja zasjedanja... i rado, bez obzira na umor, dolazili na nastavak zasjedanja, koje je obično počinjalo u dva časa popodne, a završavalo u šest časova uveče. Ta njihova tačnost i urednost u dolaženju na zasjedanja prouzrokovala je da ih na Cetinju proglase učenicima profesora Bogišića.“ (V. Bogišić, *Izveštaj ruskom ministru prosvjete*, 15. 05. 1882)

Doktor Bogišić izvodi opšti dojam i utisak o navedenim članovima zakonotvorne komisije sljedećim riječima: „To su bile pametne i iskusne ličnosti... Što su shvatili najfinije finese pravila i znali jasno da daju svoje mišljenje o njihovoj primjenjivosti u crnogorskim okolnostima.“ (*Izveštaj ruskom ministru prosvjete*, 15/27. 05. 1882)

Poznati crnogorski mudrac i junak, kapetan Lukovske kapetanije i komandir Župsko-lukovskog bataljona, predsjednik Oblasnog suda u Nikšiću, Jefto Miletin Nikolić (1836-1899), kasnije član Velikog suda na Cetinju i okružni načelnik u Nikšiću, bio je među najboljim poznavacima običajnog prava i bio lični konsultant Valtazaru dr Bogišiću na izradi Zakonika. Kada je tokom rada na projektu, trebalo razmrsiti zapletene

konce samoniklih pravnih ustanova i njihove prirode i ciljeva, Bogišić je zamolio knjaza Nikolu da mu pošalje na Rijeku Crnojevića najboljeg poznavaoца običajnog prava, a ovaj je odmah uputio Jefta Nikolića, koji je sa Bogišićem proveo nekoliko mjeseci u razgovorima oko tumačenja i objašnjenja običajno-pravnih ustanova. Bogišić se zahvalio knjazu Nikoli govoreći „da je mnogo svijeta proputova, ali da je tako bistrih i umnih ljudi rijetko srijetao, a da je kakvim čudom ovaj čovjek svršio pravne nauke, on bi proslavio evropsku jurisprudenciju“. Knjaz je duhovito odgovorio dr Bogišiću, riječima vedrog tona i oduševljenja: „Baldo (tako su Crnogorci oslovljavali doktora Bogišića, jer mu je rođeno ime Baltazar – prim Č. B.), od Jefta i njegovih mudrih riječi ni ovako ne može doći do riječi, a što bi tek bilo da se na škole vrga“ (Marko Vujačić, *Znameniti crnogorski hercegovački junaci*, 1990, str. 480).

Imajući u vidu da je u dodirnoj vezi sa Opštim imovinskim zakonikom, navodimo da je poznati drobnjački mudrac, plemenski kapetan i sudija Oblasnog suda u Nikšiću, inače vrsni znalac običajnog prava Crnogoraca, Gruban Cerović (1839-1906), iz Tušine, odmah po postavljenju Zakonika, okupljenom narodu pred sudnicom drobnjačke kapetanije kazao: „Šipak ću vam suditi, Drobnnjaci, kad ste mi ukrali zakon“. (dr B. Kovačević, M. Miljić, *Drobnjačke daliје i presude 1872-1902*, Podgorica, 2005)

Ove zanimljivosti povodom istorijata stvaranja Opšteg imovinskog zakonika, samo posvjedočuju da je „ovaj pravni spomenik koji naliči na velike i jake svetionike što u dubokoj tami ugroženim brodarima ukazuju put u mirnu luku“ (dr F. Čulinović), dok je francuski akademik Dareste (Pariz, 1899.) napisao: „Ovo djelo na čast učenom pravniku koji ga je izveo ali i vladaocu koji ga je nadahnuo“. Jurisprudencija, sociologija

prava, filologija i etnologija, su dodali da je koautor ovog pravnog spomenika i crnogorski narod i njegovi duhovni gorostasi koji su stvarali crnogorsko običajno pravo, kojeg je Bogišić znalački, metodom inkorporacije (uzakonjenja), kao velikog sistema kodifikacije, integrisao zajedno sa modernim evropskim ustanovama imovinskog prava, kao ravnopravni izvor i instrument u reguliranju društvenih odnosa koji se dotiču imovinskog prava. To potvrđuje i činjenicu što je dr Bogišić u Opšti imovinski zakonik ugradio samo imovinu i dugove, stvarno i obligaciono pravo kao čisto imovinsko pravo, dok je iz projekta „izlučio“ (isključio) porodicu i nasljeđe, porodično i nasljedno pravo, koje je toliko osobito i originalno u Crnoj Gori, da ju je zbog te autentičnosti i jedinstvenosti u kulturi ljudske civilizacije V. Bogišić Crnu Goru nazvao „pravnom samorodicom“.

Inače sam Opšti imovinski zakonik rezultanta je Bogišićevog prethodnog grandioznog poduhvata u proučavanju običajno-pravne prakse u Crnoj Gori, koji je kao „predugotovinska“ radnja (prethodni naučni i sociološki ispit) formulisan u posebnom *Upitniku* (Questionnaire) za *Anketu o običajnom pravu u Crnoj Gori, Albaniji i Hercegovini*, u kome su iskazana pitanja za cjelokupni ekonomski, socijalni, administrativni, politički, kulturni život Crne Gore, formulisan u 2.181 pitanju od kojih je 1.776 lično i vlastoručno sačinio sam Bogišić (i taj poduhvat je suvo zlato za rekonstrukciju crnogorskog običajnog prava o kojem mi danas ne bi ništa mogli saznati bez tog kolosalnog poduhvata koji čini veliku kulturnu baštinu i nematerijalno blago crnogorskog naroda, i on se mora posmatrati u simbiotskoj vezi sa zakonodavnim projektom (OIZ), koji je kao prethodno zamišljeni građanski zakonik koji zbog svoje originalnosti i jedinstvenosti pravnih ustanova

kakvih nema u opštoj pravnoj civilizaciji, reduciran na imovinsko pravo, što znači da se građanski kodeks nije mogao podvrći sistemu kodifikacije). On je za taj poduhvat odredio stalne izvjestioce – „odgovorioce“, za pojedina područja društveno-socijalnog života, i to: vojvodu Đura Matanovića za Staru Crnu Goru i Katunsku nahiju, serdara Jola Piletića za Pipere i dio Brda, bivšeg senatora Vida Boškovića za Bjelopavliće, vojvodu Đura Cerovića za Hercegovinu i Drobnjak, vojvodu Marka Miljanova za Albaniju i Kuče, i arhimandrita Visariona Ljubišu za crkveno-pravne odnose. (Upitnik je objavio dr Niko S. Martinović u djelu *Valtazar Bogišić, Upitnik za opisivanje pravnih običaja Crnogoraca, Cetinje, 1964*, a Upitnik i Anketu u cjelosti priredio je dr Tomica Nikčević u djelu *Valtazar Bogišić, Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, Titograd 1984). Bogišić je svoj Upitnik za anketu obradio u 20 tematskih cjelina, posebnih pravnih grupa za pojedine pravne oblasti društvenog života, među kojima i crnogorsko običajno krivično pravo, što je u skladu sa idejom knjaza Nikole da se sačini zemaljski zakonik, kao kodeks javnog i privatnog prava.

Tako se cjelokupni kolosalni projekat sa početne tačke, po ideji knjaza Nikole, u pismu ruskom poslaniku A. Joninu u Dubrovniku, zamišljen kao Zemaljski zakonik (Knjaz je zamišljao da to bude kodeks propisa iz ustavnog, administrativnog, javnog, porodičnog, nasljednog, imovinskog i trgovačkog prava) preko Građanskog zakonika, sveo na čisto imovinsko pravo (bez porodice i nasljedstva) što po opravdanom i naučnom konceptu Bogišića ne spada u građansko pravo, pa i kada bi tako bilo, u Crnoj Gori ne bi bilo moguće, jer se to ne bi moglo oblikovati u građanski zakonik s obzirom na posebitost, samoniklost, originalnost i

autentičnost, niti je bilo zrelo, kao takvo, da se uobliči posebnim zakonima.

Dr Valtazara Bogišića smrt je prekinula 24. 04. 1908. g, u Rijeci, na povratku u rodni Cavtat, u jeku najvećeg zamaha intelektualnih pregnuća, rekavši da mu je njegov rad donio opšte priznanje i slavu, ali ga je i toliko iscrpio „da mu je pozobao najbolje njegove snage“.